

ATP-systemet och kvinnorna

Ann-Charlotte Ståhlberg diskuterar i nr 4 av *Ekonomisk Debatt* i år den inkomstomfördelning mellan olika grupper, som ATP ger upphov till och framför ett antal förslag för hur dessa skall kunna reduceras. Jag vill här komplettera hennes resonemang om de inkomstöverföringar, som sker inom systemet. Ståhlberg framhåller i sin diskussion att det sker en inkomstomfördelning från låginkomsttagare till höginkomsttagare. Jag vill istället hävda att den största inkomstöverföringen äger rum från män till kvinnor. Jag menar också att 30-årsregeln – 30 år med pensionspoäng räcker för full pension – och 15-årsregeln – pensionen grundas på pensionspoängen från de 15 bästa inkomståren – har vissa fördelar. De ger kvinnorna en möjlighet att bygga upp en egen pension och har mindre negativa bieffekter än flera andra sätt att lösa problemet med kvinnornas pensioner.

Ståhlberg visar att ATP gynnar personer med kort tid på arbetsmarknaden i förhållande till dem med lång förvärvsarbetsperiod. Min första kommentar gäller relationen mellan antal år på arbetsmarknaden och inkomst, som jag menar att vi har osäker kunskap om. Det är riktigt att akademikergrupperna, som ju har höga inkomster, har ett sent inträde på arbetsmarknaden. Men dominerar de också bland de grupper som är frånvarande (eller arbetslösa) under andra perioder och bland dem som utträder tidigt ur arbetskraften? Man kan notera att 1977 var förvärvsintensiteten bland män i åldern 55–64 år lägre än den som gällde för gruppen 20–24 år.

En grupp som definitivt har kortare tid på arbetsmarknaden är kvinnorna. Men kvinnorna dominerar bland låginkomsttagarna. Här kan man alltså inte tala om att en överföring sker från låginkomsttagare till höginkomsttagare. Eftersom an-

tal år på arbetsmarknaden är den faktor som enligt Ståhlbergs analys har starkast inflytande över de inkomstöverföringar som sker och det är mellan gruppen män och kvinnor vi torde finna de största skillnaderna i detta avseende håller jag det för troligt att den största inkomstöverföringen sker mellan dessa båda grupper.

Den andra faktorn gäller inflytandet av ojämnheten i inkomst, där en ojämn inkomstprofil gör att man kan vinna på 15-årsregeln. Även här, om än på något osäkrare grund, finner jag det vara troligt att inkomstöverföringen till största delen sker från män till kvinnor. Tvärsnittsdata visar visserligen brantare inkomstprofiler för män än för kvinnor.

Men det är troligt att kvinnornas rörelser in och ut från arbetsmarknaden, tillfälliga delårsarbeten och deltidsarbete ger dem en mycket mer varierad livsinkomstprofil än männen. Statistiken visar också en betydligt större inkomstjämnhet bland kvinnorna i arbetskraften än bland männen. Tyvärr kan vi inte utan livsinkomstprofiler avgöra om detta beror på att alla kvinnor varierar sitt arbetsutbud över livscykeln eller på att vissa kvinnor ständigt arbetar deltid medan andra arbetar heltid hela livet.

Det kan också noteras att de inkomstöverföringar som sker inom gruppen kvinnor troligen blir de omvända mot de inom gruppen män. Det är bland akademikerkvinnorna vi finner den högsta förvärvsintensiteten, den kortaste frånvaron från arbetsmarknaden och den högsta andelen heltidsarbetande.

Utformningen av det svenska ATP-systemet kan alltså ses som ett sätt att lösa ett problem i utformningen av pensionssystemet som under senare år diskuterats i flera industriländer; nämligen; hur skall man med hänsyn till kvinnornas arbetsmarknadsbeteende kunna göra det möjligt för dem att bygga upp en egen pension? Här finns olika lösningar, som har prövats; i USA får kvinnorna pension i första hand genom sin make och egen pension endast om de egna pensionsrättigheterna överstiger de hon får genom mannen, i England får kvinnorna

tillgodoräkna år såsom hemarbetande, i Tyskland har man provat att dela intjänade pensionsrättigheter mellan makarna osv.¹

Jag menar att den svenska konstruktionen har flera fördelar med utgångspunkt från den inriktning av jämställdhetspolitiken vi har här. Sociala rättigheter, menar vi, bör knytas till personer som individer och inte som hushållsmedlemmar. De skall bero på vem personen själv är och inte på vem hon/han är relaterad till, vilket blir fallet i den amerikanska eller tyska lösningen. Rättigheter knutna till hemarbete, kan uppfattas som en direkt uppmaning av den traditionella hemmafrurollen och ge incitament för kvinnorna att stanna hemma. Ett system som det svenska med 30-årsregel och 15-årsregel gör det också möjligt för kvinnorna att avbryta sitt förvärvsarbete utan att pensionsrättigheterna påverkas.

Men man skall då observera att detta också gäller för männen. Till skillnad från föreslagna system med hemarbete tillgodoräknat till minimilön eller delade pensionsrättigheter gäller med det svenska systemet att familjens pensionsförmåner inte kommer att påverkas av om det är den högavlönade eller lågavlönade familjemedlemmen som väljer hemarbete eller deltid under en tid. Det är alltså den mest "arbetsfördelningsvänliga" konstruktionen.

Man kan naturligtvis mena att jämlikheten kräver att kvinnorna själva genom förvärvsarbete sparar ihop till sin egen pension. Det starkaste incitamentet för kvinnorna att arbeta på marknaden och att arbeta heltid får man dessutom om man helt tar bort 30-årsregeln och 15-årsregeln, som i Ståhlbergs förslag 3. Men detta är att helt bortse från hur verkligheten ser ut. Man skall inte överdriva pensionssystemets påverkan på kvinnornas arbetsutbud. Det begränsas av andra betydligt starkare faktorer såsom tradition, svårigheter att genomföra ett delat hemansvar, brist på barntillsyn,

¹ Se tex Nancy Gordon [1978]. I denna ingår bla Jonung [1978] som behandlar situationen i Sverige.

boendeförhållande etc. Inte inom över-skådlig framtid lär vi råda bot på den verkligt stora inkomstöverföring som sker genom att kvinnornas arbete i hemmet och med barnen gör det möjligt för deras män att göra heltidsinsatser på arbetsmarknaden. Förslag 3 skulle alltså göra det mycket svårt för kvinnorna att erhålla full pensionstrygghet. Om någon i familjen måste arbeta hemma eller deltid blir det med detta system dessutom mest familjeekonomiskt lönsamt att detta blir personen med lägst marknadslön.

De övriga förslagen behåller 30-årsregeln i någon form, men pensionsinbetalningarna måste höjas vid oförändrad pensionsnivå eftersom inbetalningarna sker under en kortare tid. Om avgiftsinbetalningarna begränsas till de 30 första åren kan detta leda till att kvinnornas konkurrenskraft och möjligheter att återinträda på arbetsmarknaden efter ett avbrott försämras. Arbetsgivarna kommer att föredra män som har ett färre antal återstående år av inbetalningar. Det kommer också att skapa problem att inbetalningarna belastar de år då familjebildningen sker och familjeutgifterna är som störst. Ett system med AP-konton löser knappast likviditetsproblemen, eftersom utgifterna kommer innan man hunnit tjäna in särskilt många poäng. Kvinnorna kommer dessutom knappast att kunna ta del av dessa fördelar, eftersom antalet överskjutande poängar kom-

mer att vara få. Det förslag som innebär att inbetalningarna förskjuts till efter 25-årsåldern förefaller vara den minst ogynnsamma förändringen för kvinnorna. Men en förkortad inbetalningsperiod innebär givetvis ökade svårigheter att uppnå tillräckligt antal poängar för att kvalificera för full pension.

Ståhlbergs förslag kommer, om de genomförs, att minska de inkomstomfördelningar som ATP-systemet ger upphov till och som för många kan synas orättvisa. Men genomför man en sådan förändring bör man vara medveten om att det med stor sannolikhet till största delen kommer att handla om att begränsa en inkomstöverföring från män till kvinnor. Det är då en överföring som kan ses som en kompensation för en del av den mycket större inkomstöverföring som sker från kvinnor till män och som begränsar kvinnornas möjligheter att själva spara ihop till sina pensioner.

Pol mag *Christina Jonung*
Lunds universitet

Referenser

- Gordon, N. [1978], "The Treatment of Women in the Public Pension System of Five Countries", The Urban Institute, *working paper*
Jonung, C., [1978], "Women and Social Security—the Case of Sweden", i *Meddelande från nationalekonomiska institutionen i Lund nr 1978:44*
Ståhlberg, A.-C., [1978], "Reformera ATP-systemet!", *Ekonomisk Debatt*, årg 6, nr 4